

Priority rozvoje venkovských obcí pohledem místních aktérů

Abstrakt:

Rozvoj venkovských regionů je ovlivněn mnoha rozličnými faktory, přičemž priority rozvoje regionu se mohou lišit podle toho, kdo a na jaké hierarchické úrovni dané priority rozvoje stanovuje. Cílem tohoto příspěvku je na základě terénních šetření mezi místními aktéry na území vybraných obcí MAS Boskovicko Plus – starosty obcí a obyvateli – porovnat priority rozvoje zmíněných dvou skupin aktérů.

Klíčová slova:

Místní aktér, venkovská obec, regionální rozvoj, rozvoj venkova

Úvod

Oživení, rozvoj či stabilizace venkova je aktuální problematikou jak společné zemědělské politiky EU, tak i národních politik – rurální i regionální. Právě venkovské oblasti bývají obvykle oblastmi problémovými (zaostalými, marginálními) a je nutné jejich problémy řešit v rámci zmíněných politik. Přestože možnosti rozvoje venkova jsou velmi široké, realizace rozvojových aktivit nebývá jednoduchá: vyžaduje synergické a aktivní zapojení aktérů z různých tematických oblastí, kteří mají zájem o rozvoj svého regionu, a také vhodné využití rozvojových nástrojů. Pochopení vztahů mezi složkami venkova reprezentovanými různými aktéry či jejich skupinami, tj. poznání relevantních interakcí mezi socioekonomickými podmínkami pro život obyvatel, jejich promítnutím v určité struktuře osídlení, zemědělstvím a lesnictvím jako tradičním hospodářským odvětvím a dalšími odvětvími podnikání ve venkovském prostoru je klíčovým faktorem rozvoje venkova.

Místními aktéry a jejich rozvojovými prioritami se zabývá i předkládaný příspěvek. Jeho cílem je na základě terénních šetření mezi na území vybraných obcí MAS Boskovicko Plus – starosty obcí a obyvateli, jež jsou kromě místních podnikatelů a spolků zásadními aktéry rozvoje – přiblížit sledovaný region a porovnat priority zmíněných dvou skupin aktérů a stanovit jejich průniky. Výsledky šetření tak dokladují narůstající význam a váhu sociálně ekonomického vývoje regionů pro vyvážený rozvoj, jakož i potřebu volby adekvátních nástrojů regionální politiky.

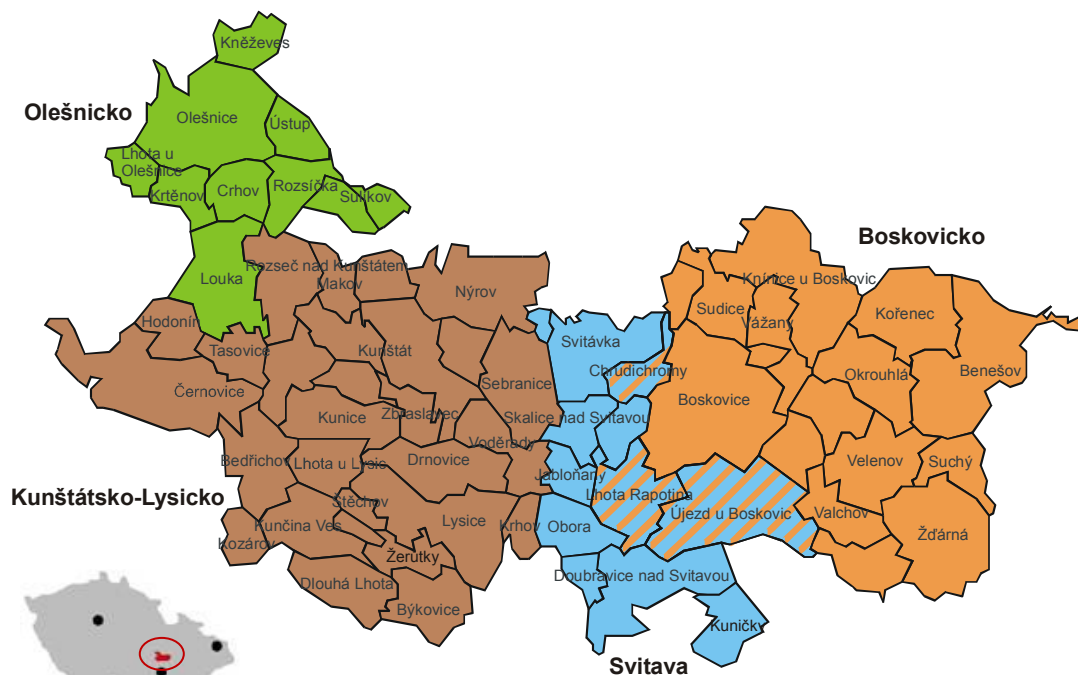
Metody zpracování

V květnu 2008 a následně v květnu 2009 proběhla terénní šetření mezi starosty a obyvateli vybraných obcí, spadajících do svazku obcí MAS Boskovicko Plus (obr. 1), který tvoří celkem 50 měst a obcí okresu Blansko, a zaujímá území mikroregionů Boskovicko, Kunštácko-Lysicko, Olešnicko a Svitava.

Předmětem prvního šetření bylo zejména zjištění aktuálního stavu, bariér i priorit rozvoje dle názorů starostů jednotlivých obcí (viz Galvasová et al., 2008, Věžník, Svobodová 2008), o rok později pak byly tyto názory konfrontovány s názory místních obyvatel. Zjišťována byla např. spokojenost se stavem dané obce a s prací starosty, absence vybavení, infrastruktury a služeb či zapojování jednotlivých aktérů do života v obci. Sledované území má relativně specifickou sídelní strukturu – dominují obce do 1 000 obyvatel.

Celkem bylo osloveno 50 starostů, resp. 945 obyvatel (což činí 7,3 % obyvatel šetřených obcí bez města Boskovic), přičemž převažovaly ženy (57,7 %). Věková struktura respondentů byla zhruba vyrovnaná, s mírnou převahou věkové skupiny 31–40 let. Dvě třetiny respondentů tvořily osoby se středoškolským vzděláním (bez maturity 37,5 %, s maturitou 34,5 %). Do vyhodnocení nebyli zahrnuti obyvatelé města Boskovice, jelikož

jejich názory na předmětnou problematiku není možné – vzhledem k velikosti města oproti ostatním šetřeným obcím a souvisejícímu odlišnému způsobu fungování obce – srovnávat s míněním obyvatel ostatních obcí.

Obr. 1 Území MAS Boskovicko PLUS

Tato šetření byla provedena v rámci výzkumných projektů MMR ČR „WD 39-07-1 Rozvojový interaktivní audit“ a Mze ČR „QH82249 Synergie v přístupu k rozvoji venkova“, které řeší firma GaREP, spol. s r. o., a provazuje tak výsledky obou výzkumných projektů.

Téma regionálních disparit, regionálního rozvoje a rozvoje venkova řeší i řada odborníků nejen z ČR. Z předních českých autorů např. R. Perlín (2008), který se dlouhodobě zabývá problematikou malých obcí a rozvojem venkova; jeho zásadním přínosem je typologie venkovských oblastí v ČR (2008), či V. Majerová (2008), jež mimo jiné společně s kolegy vydává od roku 2000 sérii publikací Český venkov. Na Slovensku pak např. P. Spišiak (1999), který se věnuje kromě zemědělských témat také trvale udržitelnému rozvoji venkovských regionů. Z anglosaských autorů předmětnou problematiku popisují např. B. Ilbery (1998) či M. Woods (2005).

Rozvoj venkova a venkovských obcí

Nástroje a aktéři rozvoje na lokální úrovni

Na místní úrovni je škála subjektů ovlivňujících rozvoj venkovských obcí nejširší, avšak využití rozvojových nástrojů je pro „malé“ aktéry omezené. Zásadní vliv na rozhodování má obec ve své samostatné působnosti zastupovaná starostou. Většina starostů ve sledovaných územích je neuvolněných, což významně zatěžuje možnost vykonávat svěřený mandát, přesto drtivá většina dotazovaných obyvatel (81,4 %) hodnotí práci svého starosty kladně. Velmi dobře vykonávají svou práci podle názorů respondentů zejména starostové, kteří zastávají svůj úřad ve třetím a čtvrtém funkčním období. K lepšímu hodnocení starosty přispívá i to, do jaké míry je obec aktivní v přípravě projektů.

Dalšími důležitými aktéry na místní úrovni jsou obyvatelé, kteří se mohou přičinit o rozvoj obce především svou vlastní aktivitou – účastí na jednáních zastupitelstva, podáváním návrhů na obecní projekty, mohou se sdružovat do spolků a organizací, které svojí činností pomáhají jak v rovině rozvojové (brigády, úpravy vzhledu obce), tak i kulturně-společenské

(hody, plesy, sportovní akce). Jako bariéra se zde dle výsledků šetření jeví nízký podíl obyvatel působících ve spolcích (cca 1/4 dotazovaných), špatná komunikace mezi lidmi a horší mezilidské vztahy.

Podmínky pro život v obci

Podmínky pro život v obci – pořádek a bezpečí, dopravní obslužnost, likvidaci odpadu – hodnotí místní obyvatelé vcelku kladně (spokojeno je přes 80 % respondentů – viz tab. 1). Již méně respondentům vyhovuje zajištění vzdělávání a společenských akcí – s nimi jsou spokojeny zhruba dvě třetiny respondentů. Názory na zajištění sociální a zdravotní péče jsou vyrovnané: spokojeno je 46,1 % respondentů, nespokojeno 46,2 %. Pozitivně tuto péči hodnotí dotázaní z obcí s uvolněným starostou, negativně pak ti, v jejichž obcích je starosta neuvolněný. Nejhorší byly hodnoceny podmínky pro vznik pracovních míst, s nimiž je spokojeno pouze 10,2 % respondentů, více než 3/4 dotázaných je nespokojena!

Tab. 1 Spokojenost respondentů se zajištěním vybraných podmínek v obcích Boskovicka podle velikosti obce

velikostní kategorie obce		0–200	201–500	501–1 000	1 001–5 000
pořádek a bezpečí	spokojen	<i>rozdíly nejsou statisticky významné</i>			
	nespokojen				
	nevím				
dopravní obslužnost	spokojen	o	---	+++	+
	nespokojen	o	+++	---	-
	nevím	o	o	o	o
likvidace odpadu	spokojen	o	o	o	o
	nespokojen	o	+	o	--
	nevím	o	-	o	++
fungování škol	spokojen	o	---	o	++
	nespokojen	+++	o	---	o
	nevím	---	++	o	--
společenské akce	spokojen	o	o	o	---
	nespokojen	o	o	o	o
	nevím	o	--	o	+++
podmínky pro vznik pracovních míst	spokojen	-	--	+++	o
	nespokojen	+++	+	---	o
	nevím	-	o	o	o
sociální a zdravotní služby	spokojen	o	---	+++	++
	nespokojen	++	+++	---	---
	nevím	-	o	o	o

Pramen: Dotazníkové šetření v obcích Boskovicka, GaREP 2009. Zpracováno pomocí statistického programu SPSS.

Pozn.: Označení ++ znamená statisticky významně vyšší zastoupení daných odpovědí oproti očekávání, označení - zastoupení nižší (počet znamének odpovídá intenzitě vztahu). Četnost, která se neliší od očekávané, je označena o.

Obecně lze říci, že s rostoucí významností, resp. ožehavostí daných témat se snižuje spokojenost dotázaných s jejich zajištěním ze strany obce. Přitom nelze jednoznačně říci, že by větší počet připravovaných či úspěšně schválených projektů vedl k vyšší spokojenosti respondentů.

Investiční akce obcí

Za rozvoj obce považují místní aktéři – jak starostové, tak obyvatelé – především řešení problémů s technickou infrastrukturou (tzv. „tvrdé projekty“); projekty „měkké“, které by mohly posílit místní aktivity, zlepšit vzdělanost obyvatelstva či jejich kvalifikaci, jsou často opomíjeny. Obyvatelé obcí tak upřednostňují řešení nedostatků, které jsou v obcích přímo viditelné. Jako prioritní témata k řešení byly uváděny opravy silnic a cest, budování hřišť (dětské hřiště/sportoviště), méně pak zvelebování obce, výstavby chodníků apod. Podpora kulturních akcí se mezi odpověďmi objevuje jen zřídka.

Za nejdůležitější investiční akce v posledních pěti letech považují dotazovaní velmi různorodé aktivity. Dominují – podobně jako u výše uváděných priorit – opravy silnic a cest (17,6 % dotazovaných), s odstupem následují hřiště (10,9 %), chodník (9,1 %) a škola (7,2 %). Další akce (např. kulturní dům, bytová výstavba, technická infrastruktura apod.) se pohybují okolo hranice 5,0 % a níže.

Názory starostů na investici určité částky (získané šetřením v roce 2008) se od názorů obyvatel příliš neliší. Nižší částky by starostové nejčastěji věnovali na výstavbu hřišť, komunikací, opravu obecního úřadu, vodovodního řádu nebo na výstavbu rodinných domů. Několikamilionové částky by investovali do zasíťování rodinné výstavby, výstavby čistíčky odpadních vod, hospody, obchodů, opravy chátrajících památek, kulturních areálů, cyklostezek, sociálních bytů, spolkové činnosti, do podnikání obce a do tvorby pracovních míst. Až tato desetimilionová dotace by pro mnohé malé obce znamenala významnější rozvojovou šanci. Představitelé obcí se tedy snaží o zajištění kvality života místních obyvatel a o dosažení srovnatelné kvality života ve srovnání s jiným územím.

Možnosti a překážky rozvoje

Možností rozvoje venkovských obcí či regionů se nabízí celá řada, od podpory zemědělství, přes malé a střední podnikání, cestovní ruch až po uskutečňování kulturních a společenských akcí a tím posilování soudržnosti místních společenství.

Možnosti rozvoje své obce vidí respondenti na Boskovicku zejména v rozvoji cestovního ruchu (10,6 % odpovědí) a výstavbě nových domů. Další náměty - např. využití dotačních titulů, podpora kultury, využití potenciálu mladých lidí, zkvalitnění silnic apod. - nejsou již tak četně zastoupeny (mezi 5,0 a 10,0 %).

Jako bariéry rozvoje v obcích spatřují respondenti nejvíce špatnou komunikaci mezi lidmi a mezilidské vztahy (15,0 %). Ostatní odpovědi, mezi nimiž jsou např. doprava, nepořádek, stav komunikací, vedení obce, již nepřesahují svou četností 5,0 %. Nejčastěji (18,0 %) však dotazovaní odpovídali, že jim v obci nic nevádí.

Řešení problémů spatřují respondenti – v závislosti na typu identifikovaného problému – nejčastěji v budování, opravách a rekonstrukcích různých objektů (7,5 % respondentů), v přílivu dalších financí, výraznějších pokutách a sankcích a v přílivu nových investorů (nad 1,0 % respondentů). Relativně velký podíl respondentů (7,0 %) však neví, jak by problematická témata v obci řešil.

Pro úspěšné řešení skutečností, s nimiž jsou obyvatelé v obcích nespokojeni, je obvykle potřeba investovat určitý objem finančních prostředků. Získávání financí pro malé obce ovšem není jednoduchým úkolem. Dotazovaní se domnívají, že by se měly obce snažit získávat finanční prostředky zejména z EU (32,4 %), nebo formou různých dotací (12,6 %). Četnosti ostatních odpovědí se pohybují kolem 5,0 % a níže (cestovní ruch, dary apod.). Ovšem více než čtvrtina respondentů (28,6 %) na tuto otázku nebyla schopna odpovědět.

K řešení problémů mohou samozřejmě přispět určitou formou také sami občané. Dotazovaní nejčastěji uváděli formu brigád (23,1 %) a aktivitu obyvatel – zájem o dění v obci (18,4 %) a údržbu pořádku v obci i kolem svého domu (15,7 %). Ostatní odpovědi již nedosahují ani hranice 5,0 %, avšak jako náměty na zapojení obyvatel jsou zajímavé – např. společenské akce, třídění odpadků, finanční sbírka, zlepšení mezilidských vztahů, slušnost, lepší komunikace.

Diskuze a závěry

Pavlíková et al. (2009) uvádí, že při komplexním řešení rozvoje venkova a venkovských obcí a hledání cest, jak toho efektivně dosáhnout, je nutné zohlednit veškerá specifika, který venkovský prostor má. To samozřejmě platí i na Boskovicku. Vyhodnocení dotazníkového šetření poukazuje na řadu silných, ale naopak i slabých míst daného regionu. Mezi silné stránky patří zejména lidský potenciál – obyvatelstvo je vcelku aktivní, je ochotno se zapojovat do rozvojových akcí, avšak negativem jsou horší mezilidské vztahy a komunikace. Další silnou stránkou je existence a fungování MAS Boskovicko Plus, jejíž obce mohou spolupracovat při rozvoji území a podílet se na přípravě a realizaci neobecních projektů a akcí (kulturních, sportovních). Příležitostí je lepší propagace regionu, např. v oblasti cestovního ruchu.

Společná zemědělská politika se v tomto ohledu snaží využívat přístupu „bottom-up“ – tedy realizace změny a rozvoje přímo, prostřednictvím obyvatel, kteří ve venkovských regionech žijí. Právě proto se tato politika ve svých strategiích a programech orientuje na lokální aktéry, kteří v regionu působí a jsou schopni uskutečňovat navržené rozvojové programy. Motivačním faktorem je skutečnost, že se místní obyvatelé bezprostředně spolupodílejí na činnostech a aktivitách směřujících k rozvoji právě jejich „domovského“ regionu.

Shrnutí

Synergický přístup k rozvoji venkova je opřen o poznání struktury a vzájemných vztahů jednotlivých aktérů rozvoje venkova a o předpoklad, že při spolupráci subjektů uvnitř i vně rozvíjených venkovských území lze výrazně lépe využít rozvojových dispozic, možností a schopností aktérů i dostupných zdrojů.

Na Boskovicku existuje řada rozvojových možností, avšak i bariér, které byly odhaleny na základě dotazníkových šetření mezi obyvateli a starosty vybraných obcí na území MAS Boskovicko Plus. Pro rozvoj malých obcí je zásadním aktérem starosta obce, jehož úkolem jako zástupce obce je dle § 2 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, zejména péče o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů. Hodnocení práce starostů je ze strany obyvatel regionu vcelku kladné, přičemž lepší pozici mají uvolnění starostové působící již v několikátém funkčním období. Obyvatelé jako další významní lokální aktéři mohou přispět k rozvoji obce/regionu svým aktivním zapojením v rozvoji, např. členstvím v zájmových spolcích, které jsou obvykle hybateli společenského dění v malých obcích, či pouze úklidem v okolí svého domu.

V oblasti rozvoje je nutný posun obyvatel pouze od věčného stěžování na problémy v obcích a od nahodilého využívání financí z EU či jiných zdrojů ze strany vedení obce. Obyvatelé se musí sami aktivně podílet na rozkvětu své obce; v současné době velká část obyvatel nemá představu, jakým způsobem by bylo možné řešit problémy v obcích. Rozvojové projekty je nutné zaměřit tak, aby byly pro obce jednoznačně přínosné a trvale udržitelné. Účelné by bylo rozšířit spolupráci s místními podnikateli a dalšími subjekty, kteří mohou ovlivnit rozvoj daného regionu a podpořit tak jejich spolupráci v jednotlivých odvětvích, ve kterých se angažují.

Literatura:

- GALVASOVÁ, I., HOLEČEK, J., SVOBODOVÁ, H. *Komparace venkovských regionů Boskovicka a Hrotovicka z pohledu jejich aktérů - obcí a zemědělských subjektů*. In: Seminář Den Země. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. od s. 53-57, 192 s. ISBN 978-80-210-4748-8.
- ILBERY, B. *Dimensions of rural change*. In: ILBERY, B. (ed.): *The geography of rural change*. 1. vydání, Essex: Addison Wesley Longmann Limited, 1998. s. 1 - 11. ISBN 0-582-27724-8.

- MAJEROVÁ V. *Regional Disparities and their Influence on Sustainable Rural Development. The Case of Two Different Czech Regions*. Velká Británie: Ashgate, 2008.
- PAVLÍKOVÁ, G. MAŘÍKOVÁ, P., HEROVÁ, I. *Součinnost obyvatel venkova jako faktor rozvoje*. In: Regionální politika v ČR: efekty a nové výzvy. Brno: GaREP Publishing, 2009. (v tisku).
- PERLÍN, R. *Criteria of a successful rural municipality*. In: EUROPA XXI. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego 17/2008. 16 s. ISSN 1429-7132.
- PERLÍN, R., KULDOVÁ, S. *Typology of rural areas*. In: Collection of papers of international conference Countryside – our Word. Praha: PEF ČZU, 2008. S. 487–509. ISBN 978-80-213-1851-9.
- SPIŠIAK, P. *Rozvoj vidieka vo vybraných mikroregiónoch Slovenska*. 1. vydání, In: Geografia. Bratislava: Geo – servis SAV, roč. 7, č. 1, 1999. s. 17 – 19.
- VĚŽNÍK, A., SVOBODOVÁ, H. *K problematice zemědělství na území MAS Boskovicko PLUS*. Geografia Cassoviensis, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, ročník II., 1/2008, od s. 195-200, 6 s. ISSN 1337-6748. 2009.
- WOODS, M. *Rural Geography: processes, responses and experiences in rural restructuring*. 1. vydání, London: SAGE Publications Ltd., 2005. 330 s. ISBN 0-7619-4760-4, ISBN 0-7619-4761-2.

Mgr. Hana Svobodová, RNDr. Kateřina Chabičovská
GaREP, spol. s r. o., nám. 28. října 3, 602 00 Brno, garep@garep.cz